

ОПТИМІЗАЦІЯ МНЕМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПОЗИЦІЇ “ІНТЕНЦІОНАЛЬНОГО” ПІДХОДУ ЯК ОДНА З УМОВ УСПІШНОГО ЗАСВОЄННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ

Наукові праці МАУП, 2006, вип. 1(13), с. 145–148

Розглядається роль мнемічної діяльності при вивченні іноземної мови студентами немовного вищого навчального закладу з позиції “інтенціонального” (цільового) підходу, що припускає постановку “стратегічної мети” перед тими, яких навчають. Іntenціональний підхід є складовою системного підходу до вивчення пам’яті. “Стратегічна мета” досягається виконанням низки вправ, що сприяють мимовільному запам’ятовуванню іноземного матеріалу.

У наш час різні за спрямованістю і методами психологічні дослідження так чи інакше торкаються питання, пов’язаного з мнемічною діяльністю. При цьому виявляються різні властивості досліджуваного феномена, аналізуються різні його зрізи, через які, однак, важко зрозуміти явище загалом. Очевидно, що в цій галузі, як і в усій науці, синтез різноаспектного знання стає найважливішою умовою для подальшого розвитку. Створення цілісної концепції пам’яті як психологічного явища є тим завданням, що ставить і до рішення якого підводить логіка досліджень у цій галузі, і пов’язане з послідовною реалізацією системного підходу [2].

Основне просування загальної теорії пам’яті в цьому напрямку у вітчизняній психології попереднього періоду було пов’язано з розвитком положення про закономірну залежність запам’ятовування матеріалу від його місця у структурі діяльності (П. І. Зінченко, А. О. Смирнов, О. Н. Леонтьєв, Т. В. Розанова та ін.). У працях цього періоду об’єктивно виокремилася структурно-рівнева будова пам’яті, функціонування якої розглядалося залежно від цілей, способів і фонових умов діяльності.

Нині у психології пам’яті склалася ситуація переходу психологічних досліджень з позицій ретенціонального підходу на позиції інтенціонального (цільового) підходу. Пануюча до цього ретенціональна (“слідова”) традиція розглядала пам’ять як продукт попередньої дії, як слід того, що було в минулому досвіді.

Розвиток інтенціонального (цільового) підходу дав змогу по-новому побачити перспективи вивчення проблеми “Пам’ять і особистість”. Центральним пояснювальним поняттям цього підходу є поняття орієнтації на майбутнє як системостворювального фактора всієї системи індивідуального досвіду. Пам’ять у цьому випадку розглядається насамперед як умова здійснення майбутньої діяльності. Сама фіксація минулого, з цього погляду, є “функція” орієнтації на майбутнє. Програма цієї фіксації задається мотиваційно-потребносними утвореннями особистості. Іншими словами, основний вектор розвитку і формування процесів пам’яті йде зверху, “від особистості”. Водночас мотиваційно-значеннєві утворення не тільки реалізують себе у процесах пам’яті, а й перетворюють, тому опис основних відносин при розгляді проблеми “Пам’ять і особистість” з позицій інтенціонального підходу споконвічно припускає включення до нього ідеї оборотності цих відносин і залежностей.

Ці теоретичні положення, висловлені Г. К. Середою, створили можливість по-новому глянути на проблему “Пам’ять і особистість”: “Однією з найважливіших умов, що забезпечують засвоєння і продуктивне мимовільне запам’ятовування знань, є формування стосовно відповідного матеріалу не окремих ізольованих дій, а спеціальної їхньої системи. Особливе значення при цьому набуває з’ясування учнями загальної мети ряду взаємозалежних дій. Усвідомлення такої мети,

що випереджає кінцевий результат цілого циклу дій і виступає в якості найближчого власне пізнавального мотиву цих дій, забезпечує необхідну координацію і цілісність відповідного процесу. Висування наперед такої узагальнюючої мети досягається постановкою на початку цілого блоку завдань найбільш загальної, так званої “стратегічної” задачі, що позначає зону пошуку кінцевого результату і визначає “маршрут” ведучих до нього проміжних результатів” [4].

Така задача є якісною. Оскільки вона забезпечує системність і усвідомленість, а тим самим і мимовільне запам’ятовування, охоплення матеріалу цією задачею може якісно впливати на мнемічний ефект навчання.

Аналіз проблеми пам’яті у процесі навчання іноземній мові у вищому закладі показав, що традиційні методи, які припускають повідомлення знань у готовому вигляді і роз’єднаність елементів мовного матеріалу, не можуть сприяти раціональному засвоєнню мови і приводять до механічного заучування матеріалу. У цьому, на наш погляд, причина формального ставлення учнів до процесу навчання і слабкості знань студентів.

Необхідною умовою повноцінного засвоєння знань є встановлення значущих залежностей між ефективністю процесу запам’ятовування та організацією навчальної діяльності, перевірка можливості і доцільності використання мимовільної пам’яті у процесі навчання такому аспекту іноземної мови, як запам’ятовування англійського матеріалу в різних умовах роботи з ним у вищих закладах освіти, де навчання організоване відповідно до принципів побудови навчальних предметів, спрямованих на розвиток науково-теоретичного мислення.

Ефективність процесу запам’ятовування прямо залежить від умов його організації. Із психології і дидактики добре відомо, наскільки важливо, щоб навчальна задача і кожне окреме завдання в конкретній навчальній ситуації були внутрішньо сприйняті тими, яких навчають, тобто “набули значущості для учня і знайшли, таким чином, відгук і опорну точку в його переживанні” [3]. Тільки тоді студент як об’єкт дидактичного впливу стане одночасно і суб’єктом навчання, що гарантує оптимальний характер його протікання та ефективний кінцевий результат.

Однак для цього студентів необхідно озброїти раціональними прийомами навчальної праці. Як свідчать спеціальні дослідження, ще в середній школі учні опановують цілу низку прийомів роботи над іноземною мовою. Цей пізнавальний до-

свід, сформований у середній школі, необхідно у студентській аудиторії актуалізувати й вдосконалювати, доповнивши його новими прийомами, з огляду на високі пізнавальні можливості студентів. При цьому передусім мають бути сформовані такі прийоми роботи, що привчають аналізувати, виокремлювати істотне, узагальнювати вивчений матеріал і спрямовані на осмислену творчу роботу навчальної інформації.

Висування перед студентами “стратегічної мети” перед виконанням ними дій з мовним матеріалом, об’єктивізація навчальних задач, що постають перед студентами в основних прийомах і вправах, необхідні для продуктивного запам’ятовування текстового матеріалу.

Проілюструємо це положення на прикладі тренування студентів у засвоєнні іншомовного матеріалу з використанням вихідного тексту.

Студенти повинні чітко знати зміст тренування, тобто вони мають знати, що в результаті цього в них формуються автоматичні навички в оперуванні мовним матеріалом, завдяки яким вони можуть зосередитися на змістовній стороні мови. Важливо також інформувати тих, яких навчають, про місце і роль вихідного тексту як “орієнтованої основи навчання” [1] у процесі оволодіння мовним матеріалом і мовною діяльністю. Вихідний текст виступає в ролі довідника з іноземної мови, в якому мовленнєвий матеріал поданий в єдності форми, значення і функції та адекватний комунікативному наміру автора. Крім того, текст — це зразок організації мовного матеріалу для здійснення мовного акту, модель мовленнєвої діяльності. Тому, усвідомивши форму і функцію мовленнєвого матеріалу конкретного тексту, важливо запам’ятати цілі його блоки, щоб використовувати їх для обґрунтування своїх власних ідей, думок і для створення власних текстів (повідомлень).

Потрібно підвести студентів до висновку, що навички спостереження за текстом, виявлення й осмислення функціональної ролі тих чи інших іншомовних засобів можуть бути вироблені у результаті виконання аналітичних вправ із застосуванням вихідного тексту, що зрештою сприяє кращому запам’ятовуванню цього тексту.

Визначений навчальний ефект мають аналогії, що властиві мовним явищам. Завдяки аналогіям мовні явища укладаються у визначені категорії.

Вправи з угруповання мовного матеріалу на підставі визначеної ознаки створюють змістовні опори для акту мови у зв’язку з розглядуваною темою, ситуацією. Угруповання матеріалу полегшує запам’ятовування мовних засобів.

Також зазначимо значення вправ з перетворення мовного матеріалу (трансформацій різного роду) для запам'ятовування іншомовного тексту. У тексті мовний матеріал поданий у контекстній формі, що відповідає його місцю в конкретному акті комунікації. Для породження власних висловлень і розкриття змісту у процесі читання необхідно знати й інші можливості цього мовного явища. Зміни особи, числа, часу припускають перетворення контекстної форми у вихідну. Таке співвіднесення форм і виявлення сигнальних можливостей щодо цих форм однаково важливі для рецептивних і продуктивних видів мовної діяльності.

Особливу роль відіграють вправи в комбінуванні одиниць мовного матеріалу, що сприяють породженню власних текстів, формуванню і формулюванню думки. Уміння будувати на підставі конкретного мовного матеріалу словосполучення, потім об'єднати його в речення і, нарешті, речення в мікротекст — найважливіший етап на шляху утворення мовного висловлення.

Правильно організовані перекладні вправи з рідної мови на іноземну також готують студентів до утворення мовного висловлення, допомагають навчитися більш точно і правильно передавати свої думки іноземною мовою, ретельніше відбрати мовні засоби.

Такий прийом, як цитування іншомовного тексту для обґрунтування власної думки, також сприяє кращому запам'ятовуванню іншомовного тексту. Це особливо значуще, наприклад, для професійно орієнтованої мови. Прийом цитування відомий студентам з рідної мови, його потрібно лише актуалізувати щодо іноземної.

До доцільних прийомів, що сприяють мимовільному запам'ятовуванню іншомовного текстового матеріалу, також належить "прив'язування" мовного матеріалу до свого особистого досвіду, оскільки те, що відповідає потребі особистості, більш легко і міцно запам'ятовується; це дає також можливість висловлювати свої думки про те, що безпосередньо цікавить того, хто навчається.

Зміст і призначення кожного прийому, мета кожної навчальної задачі об'єктивуються у формулюванні завдання до вправи. У ньому варто наочно показати і мовну перспективу кожної вправи, що також підвищує вмотивованість виконання завдання. Це можуть бути формулювання типу:

- 1) для вправ аналітичного характеру у зв'язку з вихідним текстом:
 - прочитайте текст і постарайтеся зрозуміти його зміст. Читаючи, знайдіть у ньому наступні слова: ... (це полегшить вам розуміння тексту. Випишіть ці слова; їх ви можете використовувати потім у власному висловленні у зв'язку з ...);
 - випишіть з тексту всі лексичні і граматичні засоби вираження дії в минулому (їх ви можете використати потім в аналогічній ситуації, розповідаючи про ...);
 - визначте спосіб зв'язку між реченнями тексту і встановіть засіб його реалізації (ці засоби допоможуть вам побудувати власний зв'язний текст) і т. ін.;
- 2) для вправ в угрупованні мовного матеріалу:
 - спираючись на прочитаний текст (або тексти), згрупуйте слова на тему про ... (вони складуть змістовну опору для вашого власного висловлення про ...);
 - спираючись на тексти, підберіть до наступних дієслів іменники як доповнення, що підходять за змістом (так ви швидше запам'ятаєте потрібні словосполучення у правильній формі і зможете застосовувати їх у власних висловленнях);
- 3) для вправ у перетворенні мовного матеріалу:
 - зробіть у наступних реченнях необхідні перетворення, щоб отримані речення можна було використати в розповіді про себе;
 - скажіть, про що ви запитаєте, щоб одержати наступні відповіді: ... (ця вправа допоможе вам навчитися вступати в бесіду і задавати партнеру питання з різною метою);
- 4) для вправ у комбінуванні одиниць мовного матеріалу:
 - складіть з наведених слів словосполучення для розповіді на тему про ... (отримані словосполучення ви швидше запам'ятаєте і зможете використовувати їх у своїй розповіді вже в готовому вигляді);
 - вставте отримані словосполучення в речення, яке ви могли б використати у своїй розповіді;
 - розташуйте наступні речення в такій послідовності, щоб вийшов зв'язний завершений текст (це навчить вас у подальшому логічно висловлювати свої думки у зв'язному висловленні) і т. ін.

Постановка таких завдань розкриває перед студентами мету їх виконання, а в перспективі дає змогу застосовувати їх отримані результати в мовній діяльності. Виконання цих завдань підводить до усвідомлення, що кожна виконана вправа є кроком на шляху наближення до “стратегічної мети”, поставленої перед студентами на початку навчання, — опанування іншомовної діяльності. Це також формує позитивну психологічну установку, оскільки студентам, як більш дорослому контингенту, важливо знати, що і навіщо вони роблять та який результат вони мають одержати.

Література

1. **Зимняя И. А.** Психология обучения иностранным языкам в школе. — М.: Просвещение, 1991. — 222 с.
2. **Ломов Б. Ф.** Психические процессы и общение // Методологические проблемы социальной психологии / Под ред. Е. В. Шороховой. — М.: Наука, 1975. — С. 151–164.
3. **Рубинштейн С. Л.** Проблема способностей и вопросы психологической теории. — М.: МПА, 1994. — 416 с.
4. **Середа Г. К.** Непроизвольное запоминание и обучение // Вестн. ХГУ. — 1968. — № 30. — С. 8–20.

The article is dedicated to the role of mnemonic activity while learning a foreign language by the students of non-language profile college from the point of the “intentional” (purpose) approach, which presupposes setting a “strategic objective” for the learners. The intentional approach is compound of the system approach to memory study. “Strategic objective” is fulfilled by doing a set of training exercises which promote involuntary remembering of foreign language material.

Надійшла 17 лютого 2006 р.